

УДК 340.11

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВА

І. В. ГЕТЬМАН,

*канд. юрид. наук, старший науковий співробітник,
завідувачка сектору порівняльного правознавства,
Науково-дослідний інститут державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України,
м. Харків*

У статті подано наукознавчий доробок, що слугує методологічним фундаментом для формування нових, відмінних від традиційних, підходів до розуміння права. На основі аналізу праць М. Фуко, Е. Аннерса, Л. Фрідмена, Г. Дж. Бермана узагальнено специфічні ознаки, притаманні римському праву чи праву часів Просвітництва, що підтвердило наявність у праві тих часів ознак консенсуальності, примирювальних та погоджувальних механізмів, зміщення акценту в розумінні феномену права в бік людини, а не примусових важелів держави.

Ключові слова: методологічні підходи до розуміння права, традиційне праворозуміння, західна традиція праворозуміння, плюралізм підходів до розуміння права, інтегративне розуміння права, примирювальні та погоджувальні механізми в праві.

У нинішніх умовах суспільного життя формуються нові, відмінні від традиційних, методологічні підходи до праворозуміння, які намагаються надати йому характеристику, визначити динаміку розвитку певних соціальних та правових інститутів. Це пояснюється тим, що сьогодні юридична практика вимагає від теорії права постійного вдосконалення методології. Пошук нової методології праворозуміння виявляється актуальним саме зараз, коли сучасне суспільство поступово перебудовується як інформаційне, яке характеризується динамізмом, ускладненням соціально-економічних, комунікаційних, міжособистісних зв'язків, запровадженням нових управлінських методів, посиленням значущості так званого «людського» фактора, екологічних та політичних вимог. До другої половини ХХ ст. ніякі дискусії не могли

похитнути впевненості в побудові абсолютно істинних підходів до праворозуміння. Нині ситуація змінилася, традиційні підходи до праворозуміння все більше не відповідають потребам теперішнього часу, коли відбувається перехід до якісно іншого стану, який часто називають постіндустріальним суспільством. Сьогодні претендувати на абсолютність й істинність не можуть ні юридичний позитивізм, ні концепція природного права, ні історична школа права, ні соціологія права. Усі вони з якогось одного боку розглядають феномен права, заперечують альтернативні доктрини, а тому можуть мати тільки відносну істинність. Нові підходи дають можливість більш адекватно реаліям сучасного суспільства підійти до розуміння права.

Загальносвітову тенденцію популяризації нових підходів у розумінні права підтримують вітчизняні та зарубіжні вчені-правники. Так, вітчизняний евристичний доробок представлений працями М. І. Козюбри, який акцентує увагу на винайденні нових методів і підходів для дослідження об'єкту загальнотеоретичної юриспруденції. «Загальнотеоретична юриспруденція за таких обставин має не лише методологічно переозброюватися чи доозброюватися, а й повертатися до переусвідомлення, або ж принаймні до уточнення, свого предмета», – зазначав він [3, с. 7]. М. В. Цвік наголошував на необхідності єдиного інтеграційного праворозуміння, яке виключає «табу» на жоден із різноманітних поглядів на право [11, с. 89]. С. І. Максимов у ході дослідження феномену права висловлює різні точки зору: про поєднання позитивних рис природного і позитивного права або їх розгляд як різних соціокультурних утворень; про необхідність відмови від протиставлення природного й позитивного права, оскільки будь-яке право за своєю природою є позитивним, або їх розгляд як взаємодоповнюючих сторін у змісті права [4, с. 82]. П. М. Рабінович констатує подолання українською загальнотеоретичною юриспруденцією світоглядно-філософського монізму, притаманного адміністративно-командній системі радянського періоду, відхід від низки положень єдино дозволеної на той час історико-матеріалістичної парадигми, які не виправдали себе повністю навіть у тодішній практиці, та запровадження у

дослідницькі пошуки, спираючись на дорадянський і зарубіжний досвід, таких філософсько-правових підходів, котрі раніше розглядалися як об'єкт нищівної критики з огляду на їх суб'єктивно чи об'єктивно-ідеалістичне підґрунтя. Автор наголошує, що саме завдяки таким процесам відбулась плюралізація філософсько-правових підходів і концепцій [6, с. 38-39], яка у теперішній час виступає необхідною передумовою об'єктивності пізнання державно-правових явищ, поступального розвитку юридичної науки, свободи наукової творчості [5, с. 82]. А. П. Заєць відмічає, що завдяки зусиллям вітчизняних вчених (серед цих вчених – В. Казимірчук, М. Козюбра, Г. Мальцев, В. Нерсисянц, Л. Явич) наполегливо торує дорогу плюралізм у підходах до розуміння права, більш того, формуються поряд з нормативістським вченням, інші правові течії [8, с. 235]. Акцентуючи увагу на активізації філософських досліджень, плюралізмі філософських ідей, змінах у підходах до філософського осмислення дійсності, які впливають на поняття права, визначення джерел і сутності останнього [8, с. 225], вчений виділяє в якості найголовніших правових шкіл, які розвиваються з них: нормативну, соціологічну (на базі феноменології), природно-правову [8, с. 232-234].

Евристичною метою дослідження є ілюстрація наукознавчого доробку, що виступає методологічним фундаментом для формування нових, відмінних від традиційних, підходів до розуміння права й доведення факту зародження ідей про нове бачення правової картини світу не тільки на прикладах, що містяться відповідно до хронологічної послідовності в римському праві, праві часів Середньовіччя, західноєвропейському праві, але й за допомогою звернення до прикладів вітчизняної історії (в першу чергу, мова йде про пам'ятки Київської Русі).

М. Фуко зробив спробу простежити витoki становлення західноєвропейського права, починаючи з часів античності, й провести його порівняння з правом епохи Середньовіччя. Згідно з його поглядами, давнє германське право, яке послужило фундаментом для майбутнього західного права, можна було схематично охарактеризувати наступним чином. По-перше,

у ньому був відсутній публічний позов [10, с. 79]. Це означає, що в суспільстві перевага надається індивідуальним інтересам, а представники влади, як виразники волі держави, не втручаються у процедури їх захисту. Давнє західноєвропейське право не оперує поняттям суспільно небезпечності діяння індивіда, це означає, що будь-якими неправомірними діями особа ставить під загрозу чийсь індивідуальні, а не державні інтереси. Це положення пояснює той факт, що давнє західне право не оперує поняттям правопорушення чи злочину.

Схожа ситуація простежується не лише у західній традиції права. Її аналог можна знайти у правових пам'ятках Київської Русі. Наприклад, перший збір законів Русі – Руська правда (коротка та просторова редакції) [7], князівські статuti (Статут князя Володимира Святославовича про десятини, суди і людей церковних, Новгородський статут великого князя Всеволода про церковні суди, людей і мірила торгіві) [Там само] використовують поняття образу замість поняття правопорушення.

По-друге, західноєвропейське право за давніх часів виконувало здебільшого роль упорядкованого заходу ведення війни [10, с. 80], а суд являв собою впорядковане, ритуалізоване продовження цієї війни [Там само, с. 84]. Судове дізнання являло собою виконавчий механізм права, передавальну ланку між силою і правом, здійснюючи переведення сили в право [Там само, с. 85]. Тому, оскільки війна і право не протистоять одне одному, завжди існує можливість дійти згоди, тобто перервати впорядковані воєнні дії. Як правило, з цією метою, двоє противників зверталися до третейського судді, який у згоді з ними та їх спільною домовленістю встановлював грошову суму, яка складала викуп [Там само, с. 81]. За часів раннього Середньовіччя Фуко констатує відсутність судової влади, владнання взаємних претензій відбувалося безпосередньо між індивідами [Там само, с. 88], пізніше, на відміну від цієї ситуації, правосуддя починає зверху керувати індивідами, які тепер повинні йому підкорятися. У процесі з'являється прокурор – представник суверена, короля чи господаря. Це означає, що політична влада і суверен починають дублювати й поступово заміщати жертву [Там само, с. 89]. У праві виникає

нове поняття – правопорушення, яке приходить на зміну поняттям «шкоди» і «образи». Його поява означає, що протиправне діяння особи ставить під загрозу в першу чергу інтереси держави, які превалюють над індивідуальними інтересам. Подібна ситуація спостерігається у сучасному вітчизняному законодавстві. Так, у ст. 11 Кримінального кодексу України як одна з перших ознак злочину вказується його суспільна небезпечність.

Актуальність нової методології праворозуміння підкреслювалася й відомим шведським вченим Е. Аннерсом. Він намагався виділити характерні риси права родового ладу західноєвропейського права в періоди Раннього і Пізнього середньовіччя та за часів доби Просвітництва. Аналізуючи право родового ладу, вчений відзначав зацікавленість племен у встановленні миру між родовими групами, оскільки внутрішні війни тільки послаблювали силу племені, що сприяло легкому завоюванню племені зовнішніми ворогами [1, с. 14]. З метою припинення внутрішніх війн плем'я формувало відповідну владну інстанцію у формі народних зборів, яка могла заключити мир між ворогуючими сторонами. Саме на підставі таких переговорів про мир починає формуватися примирювальне право, яке спочатку являло собою договір про укладення миру між ворогуючими сторонами. З часом цей договір став представляти правила, правові норми, які передбачали відповідальність за заподіяння шкоди особі чи майну племені під час внутрішніх суперечок [Там само, с. 14].

Римське право завжди користувалося повагою серед правників. Його вихідним пунктом був Закон дванадцяти таблиць, датований 451-450 рр. до н. е. Позитивне значення цього джерела римського права полягає в тому, що за допомогою нього право допомогло вирішити у цивілізованій спосіб класову боротьбу між патриціями і плебеями завдяки наданій можливості захистити плебеїв від свавілля патриціїв у судовому порядку [Там само, с. 73]. Крім того, з метою подолання конфліктів за допомогою процесуальних форм у Римі з'являються дві примирювальні судові процедури: «*legis actio per condictionem*», згідно з якою процедура досягнення домовленості між

сторонами спрощувалася за допомогою взаємних клятв, та «*legis actio per iudicis arbitrive postulationem*», відповідно до якої в процесі вирішення спору між сторонами використовувався третейський суддя [1, с. 74]. Аннерс, подібно Фуко, звертав увагу на той факт, що кримінальне право тих часів вбирало в себе ознаки приватного права і тільки ті діяння, які прямо ставили під загрозу інтереси всього суспільства (наприклад, державна зрада, релігійні злочини), каралися як суспільно небезпечні злочини [Там само, с. 84-85].

За часів Пізнього середньовіччя ситуація у Західній Європі була ускладнена місцевими протиріччями, які приводили до знищення культурних та економічних цінностей. Церковна та державна влади намагалися подолати це негативне явище. Так, за допомогою спеціальних законодавств, які називалися мировими, вони намагалися обмежити всі конфронтаційні дії. У цьому аспекті церква проповідувала *Pax Dei* (Мир у Богові) або *Treuga Dei* (Союз церкви з Богом). Державна Влада, у свою чергу, використовувала закони про мир у державі, які передбачали суворі покарання за розповсюдження свавілля та насильства у суспільстві [Там само, с. 192-193]. Концепція, яку часто називають «природним правом» справила великий вплив на формування особливостей західноєвропейського права. Ця концепція є філософією, яка пояснює місце людини в суспільстві та в універсумі, вказуючи на можливість пізнання людиною правил спільного проживання, що розповсюджують власну дію на все суспільство [Там само, с. 217]. При чому ці правила повинні сприяти подоланню природного стану «війни всіх проти всіх», та затвердити мир та гармонію у суспільстві. Для виконання цього завдання природна школа права затвердила конструкцію суспільного договору, яка закріплювала ідею про невід'ємну свободу та рівність людей та виступала ефективним заходом у ідеологічній боротьбі проти абсолютизму та привілеїв [Там само, с. 217–221]. За часів Просвітництва Аннерс відзначає суттєві зміни, що відбулися в різних галузях права Західної Європи. Так, наприклад, сімейне право набуває ознак консенсуальності через виникнення інституту шлюбного договору (*consensus facit nuptias*), в основі якого знаходиться досягнення домовленостей між

подружжям у всіх сферах їх спільного життя [1, с. 231]. Револьюційні зміни у сфері державного права стосувалися розподілу влади між монархом, народними представниками і судами, відносини між якими будувалися на основі системи взаємних стримувань та протигаг [Там само, с. 231-232].

На початку ХІХ ст. соціальні та економічні зміни, що відбулись у більшості розвинених країн Західної Європи, викликали зміни у правовій сфері. Особливо це стосувалося відносин по вирішенню правових конфліктів у сфері виробництва та торгівлі. Сторони все частіше почали вдаватися до вільних переговорів між своїми юридичними представниками з метою вирішення конфліктної ситуації. Ця примирювальна техніка значно підсилила необхідність у професійних правових консультаціях та підняла статус адвоката [1, с. 322-323].

Заслугою відомого американського правника Л. Фрідмена є його спроба узагальнити соціальні та примирювальні сторони права в контексті західної традиції праворозуміння. Так, автор у своєму дослідженні відразу наголошує на соціальному характері права, вказуючи з цього приводу, що «...право – це продукт суспільства...» [9, с. 236]. Тому право динамічно змінюється відповідно до соціальних трансформацій та потреб часу. Право виконує важливу роль по наданню нормативного закріплення певним варіантам поведінки, які в результаті цього стають більш суворими, непорушними і більш точно визначеними. У цьому разі цим нормативно закріпленим взірцям поведінки повинні слідувати всі без виключення індивіди, оскільки право володіє не тільки власною моральною основою та законністю, але й і силою примусу [Там само, с. 210]. Але зазначене вище не означає, що основний акцент вчений робить на примусовій характеристиці права. Відповідно до цього Фрідмен зауважує, що «... неправильно вважати право павутиною заборон ...» [Там само, с. 8], оскільки більшість законів призначенні для того, щоб зробити життя більш легким, безпечним, щасливим. У разі, коли закони дійсно щось забороняють, це здійснюється заради чиеїсь користі [Там само, с. 8].

Право покликано полегшити життя, ніж створити якісь перешкоди, воно

сприяє людям, забезпечує простий і легкий шлях для досягнення поставлених цілей, пропонує стандартні способи-шаблони для досягнення цілей [9, с. 8]. «...Правова система, образно кажучи, є агентством по вирішенню конфліктів у ті ж самі мірі, як і агентством по врегулюванню спірних питань...», – підсумовує все викладене вище Фрідмен [Там само, с. 14].

Окремо вчений приділяє увагу характеристиці примирювальних компонентів у праві. Так, він відзначає той факт, що західна традиція права тяжіє до неформального вирішення всіх розбіжностей за допомогою внутрішніх, приватних процедур, не втягуючи в цей процес офіційне правосуддя. На допомогу у цьому особам приходять третейські суди, трудові асоціації, професійні союзи, арбітраж, які уповноважені проводити позасудове врегулювання спору [Там само, с. 24-25, 63-64]. Кожна із перелічених інстанцій сама створює власні правила і способи проведення їх в життя з метою врегулювання конфлікту. Безспірним являється те, що всі вони прагнуть привести спірні справи до розумного компромісу, поновлення гармонії, примирення та добровільної згоди сторін [Там само, с. 25]. Велика питома вага у західній традиції права припадає на вирішення спірних питань за допомогою арбітражу. Оскільки доволі часто при укладанні контракту, комерційні структури включають до нього положення про арбітраж. Це означає, що в разі виникнення спірних питань, сторони звертаються для їх вирішення не до суду, а до арбітра – неупередженої третьої сторони, яку контрагенти визначили у контракті раніше [Там само, с. 25]. Популярність позасудового врегулювання спірних питань між сторонами викликана, перш за все, високою ціною процесуального ведення справ у судах, що стимулює сторони до вміння домовитися з приводу вирішення дрібних питань [Там само, с. 64]. За таких умов змінюються професійні звички адвокатів, які все рідше з'являються у залах судового засідання, вони здебільшого дають сторонам правові консультації, виступають їх посередниками й утримують противників від судового розгляду [Там само, с. 191].

Офіційний розгляд справи по суті починається на Заході, як правило, в

мировому суді, який являє собою основу всього «правосуддя» і має тенденцію завершувати розгляд справи досягненням згоди між сторонами і укладанням з цього приводу мирової угоди [9, с. 51-52]. Майже в усіх судах традиції загального права основний наголос робиться на усному розгляді справи в контексті змагального процесу, оскільки суди віддають перевагу сказаному слову аніж написаному документу: «... слово – це рушійна сила, серце слухання у судах загального права, живе свідчення, що виголошується живою людиною...» [Там само, с. 60].

Не дивлячись на примусову природу кримінального права, Фрідмен відзначає і в його рамках елементи примирення та порозуміння. Про це повною мірою свідчать інститути звільнення на поруки, умовного звільнення, умовно-дострокового звільнення. Всі вони містять у собі певний компроміс між засудженим і державою в особі суду, оскільки кожна сторона робить при цьому крок назустріч іншій. З одного боку, засуджена особа поводить себе відповідно до визначених вимог, а суд звільняє особу раніше строку під відповідальність поручителя, звільняє від відбування покарання, встановлюючи їй іспитовий строк, звільняє перспективних засуджених раніше строку звільнення під нагляд тощо [Там само, с. 143-144].

Г. Дж. Берман наводить положення про необхідність відходу від політичної та аналітичної юриспруденції («позитивізм») або виключно філософської і моральної юриспруденції («теорія природного права»), чи виключно історичної й соціоекономічної юриспруденції («історична школа права», «соціальна теорія права») [2, с. 16-17]. При визначенні права автор наполягає на необхідності розглядати його у взаємодії духу і матерії, оскільки традиційне розуміння права не узгоджується з дослідженням транснаціональної правової культури. З огляду на це говорити про західну традицію права означає затверджувати поняття права не як корпусу правил, а як процесу, в якому правила мають зміст тільки в контексті інститутів і процедур. За таких умов право набуває нових ознак, таких як:

– діалогічний характер;

- націленість на суб'єктів спілкування для забезпечення їх потреб та інтересів;
- налагодження зв'язків між суб'єктами, сприяння їх порозумінню;
- наявність в праві значної кількості примирних процедур з метою запобігання правовому конфлікту;
- автономність права, тобто відокремленість його перш за все від політики та релігії, а також й від інших видів суспільних інститутів;
- право стає більш фрагментарним, суб'єктивним, спрямованим на забезпечення зручності, злагоди та миру в суспільстві [2, с. 51].

Необхідність саме в такому праворозумінні, на думку Г. Дж. Бермана, викликана кризою, яку переживає західна традиція права. Сутність останньої можна простежити у таких напрямках. Так, починаючи з ХХ ст., все більше відносин регулюються положеннями адміністративного права, не залишаючи майже нічого на долю індивідуального (договірного) регулювання. Наприклад, договірне право, яке у всіх західних правових системах вважалося зводом правил для виконання добровільних угод згідно до намірів сторін, у ХХ ст. адаптується до нових реалій життя, відповідно до яких детальні умови найважливіших видів договорів спеціально визначаються у законодавстві чи перераховуються у стандартних формах, що пропонуються крупними компаніями без дозволу будь-яких переговорів по їх зміні [Там само, с. 49]. Крім того, думка про те, що право відмінне від держави починає звільняти місце уявленню про право як про інструмент держави, тобто засіб виконання волі тих, у кого в руках політична влада [Там само, с. 52]. На підставі цього автор висловлює своє занепокоєння з приводу того, що всі ці радикальні зміни представляють серйозний виклик традиційним західним установам, процедурам, цінностям, поняттям і образу думок. Вони загрожують об'єктивності права, через те, що держава стає невидимою стороною усіх суспільних відносин, навіть тоді, коли її участь у цьому не потрібна [Там само, с. 51].

Проведене дослідження дозволило реалізувати визначені евристичні

завдання та сформулювати такі висновки. Перш за все, встановленим є факт виникнення методологічних передумов формування нових підходів до розуміння права ще за часів античності, Середньовіччя, Просвітництва, Київської Русі. По-друге, передумови, що викликають до життя нове бачення права, обумовили становлення останнього спочатку в теорії західноєвропейського права. По-третє, період транзиції, який переживає нині Україна, сприяє трансформаціям у правовому житті нашої держави та пояснює зміни в методологіях праворозуміння, оскільки, як вже вказувалося вище, традиційне праворозуміння все більше не відповідає умовам і потребам теперішнього часу, коли відбувається перехід людства в якісно інший стан, який часто називають постіндустріальним суспільством. По-четверте, критика радянського й пострадянського праворозуміння наголошує, що останнє не тільки являє собою відлуння традиційної правосвідомості, але і веде до цілої низки наслідків, які зараз прийняти неможливо. Крім того, акцентується, що не всі суспільні відносини потребують нормативної регламентації, однак за правом залишається функція встановлення рівноваги між погрозами й обіцянками. Таким чином, право за сучасних умов все частіше розглядається як таке, що покликане стати стабілізатором і гарантом соціальності.

Список літератури:

1. Аннерс Э. История европейского права (пер. со швед.) / Э. Аннерс / Ин-т Европы. – М. : Наука, 1994. – 397 с.
2. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман ; пер. с англ. – 2-е изд. – М. : Изд.-во МГУ ;Изд. группа ИНФРА М – Норма, 1998. – 624 с.
3. Козюбра М. І. Загальнотеоретична юриспруденція: радянська традиція та європейська перспектива / М. І. Козюбра // Укр. право. – 2005. – № 1. – С. 7–21.
4. Максимов С. І. Природне і позитивне право як елементи правової реальності / С. І. Максимов // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2002. – № 1. – С. 82–92.
5. Рабінович П. М. Методологія правознавства: проблеми плюралізації / П. М. Рабінович // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1995. – № 3. – С. 81–88.
6. Рабінович П. М. Методологія вітчизняного загальнотеоретичного правознавства: сучасні тенденції / П. М. Рабінович // Бюл. Мін-ва юстиції України. – 2003. – № 1 (15). – С. 37–45.
7. Российское законодательство X-XX веков : в 9 т. Т. I: Законодательство Древней Руси. – М. : Юрид. лит., 1984. – 432 с.
8. Теорія держави і права. Акад. курс : підруч. / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
9. Фридман Л. Ведение в американское право / Л. Фридман ; пер. с англ. ; под ред.

М. Калантаровой. – М. : Изд. группа «Прогресс-Универс», 1993. – 286 с.

10. Фуко М. Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью. Ч. 2 / М. Фуко ; пер. с франц. И. Окуновой ; под общ. ред. Б. Н. Скуратова. – М. : Праксис, 2005. – 320 с.

11. Цвік М. В. Сучасне праворозуміння – методологічна основа правової науки / М. В. Цвік // Матеріали міжнар. наук. конф., 13-14 груд. 2002 р. / [упоряд. : М. І. Панов, Ю. М. Грошевий]. – Х. : Право, 2003. – С. 88–91.

Гетьман И. В. Методологические предпосылки возникновения актуальных подходов к пониманию права.

В статье представлены научные наработки, которые выступают методологическим фундаментом для формирования новых, отличающихся от традиционных, подходов к пониманию права. Исследовательская деятельность обращена к эпохам античности, Раннего и Позднего Средневековья, Просвещения, Киевской Руси, завершаясь хронологическими этапами формирования правопонимания на европейском континенте в XIX-XX вв. и нынешним положением перехода современной Украины от традиционного советского понимания права к интегративному. Поставленные в статье задачи реализованы благодаря научному потенциалу учёных – исследователей западной традиции понимания права: М. Фуко, Э. Аннерса, Л. Фридмэна, Г. Дж. Бермана. Анализ их научных трудов дал возможность обобщить специфические признаки, характерные, например, римскому праву или праву эпохи Просвещения, что стало историческим подтверждением наличия в праве тех периодов консенсуального характера, примирительных и согласительных механизмов, смещения акцентов при понимании феномена права на сторону индивида, вместо принудительных рычагов государства.

Ключевые слова: методологические подходы к пониманию права, традиционное правопонимание, западная традиция правопонимания, плюрализм подходов к пониманию права, интегративное понимание права, примирительные и согласительные механизмы в праве.

Getman I. V. Methodological preconditions of the occurrence actual approaches to understanding the law.

The article is illustrated by scientific achievements which are methodological foundation for the formation new, different from the traditional approaches to understanding the law. Research activities turned to antiquity, the early and late the Middle Ages the Enlightenment, the Kievan Rus, ending chronological stages of formation of law on the European continent in the XIX-XX centuries, and the present state of transition from the traditional modern Ukraine Soviet understanding of the rights to the integrative. Objectives set out in article implemented through the scientific potential of scientists – researchers Western tradition of understanding the law: M. Foucault, E. Annerson, L. Friedman, J. G. Berman. Analyze their scientific achievements made it possible to generalize the specific features characteristic, for example, the Roman law or the law of the Enlightenment, that acted as historical proof of the existence in the law those periods the consensual nature, reconciliatory and consensus mechanisms, shifting the focus in understanding the phenomenon of law on the side of the individual, instead of forced tools of the state.

Key words: methodological approaches to the understanding of law, traditional law understanding, the Western tradition understanding the law, pluralism of approaches to understanding the law, an integrative understanding of the law, reconciliatory and conciliation mechanisms in the law.